

В статье рассматриваются основные пути оптимизации развития сельских территорий в Украине. Особенно большое внимание уделяется их многофункциональному направлению, а именно развития на этих территориях кроме отраслей сельского хозяйства и предприятий по переработке его сырья еще и широкой сети предприятий сферы услуг (образование, культура, медицинское обслуживание и торговля), производства стройматериалов, ремонта сельхозтехнику и автомобилей, рекреации и туризма и др.

При этом, внедрение новых форм и видов производственной деятельности в селах разных регионов осуществляться, исходя из ресурсного потенциала территории (человеческого, поселенческого, природного и др.), Особенности размещения поселения, с учетом традиционных занятий его жителей, их квалификации и желания. Внедрение новых форм и видов производственной деятельности в селах разных регионов осуществляться, исходя из ресурсного потенциала территории (человеческого, поселенческого, природного и др.), Особенности размещения поселения, с учетом традиционных занятий его жителей, их квалификации и желания.

Комплексное развитие сельских территорий на сегодняшний день должно стать одной из стратегических целей государственной политики. Направлениям такого развития относятся: развитие социальной инфраструктуры, регулирования развития депрессивных территорий, выравнивание условий жизнедеятельности городского и сельского населения, повышение занятости.

Ключевые слова: расселение населения, сельские территории, тип освоения территории, конкурентоспособность, аграрная политика.

Summary:

Zastavetska Olga, Zastavetska Lesya. DIRECTIONS OPTIMIZATION RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE.

This article examines the main ways to optimize the development of rural areas in Ukraine. Particular attention is paid to their multifunctional character, namely the development of these areas except agriculture and enterprises for the processing of raw materials is also wider service industries (education, culture, health care and trade), production of building materials, repair equipment and vehicles, recreation and tourism and more.

Thus, the introduction of new forms and production activities in the villages of different regions should be made based on resource potential areas (human, settlement, natural, etc.), Especially the placement of settlement, taking into account traditional occupations of its inhabitants, their qualifications and desire. The introduction of new forms and types of productive activities in rural areas in different regions should be made based on resource potential areas (human, settlement, natural, etc.), Especially the placement of settlement, taking into account the traditional occupations of its inhabitants, their qualifications and desire.

Development of rural areas today have become one of the strategic objectives of public policy. By direction of this development include: development of social infrastructure, regulation of depressed areas, alignment living conditions of urban and rural population, increasing employment This article examines the main ways to optimize the development of rural areas in Ukraine. Particular attention is paid to their multifunctional character, namely the development of these areas except agriculture and enterprises for the processing of raw materials is also wider service industries (education, culture, health care and trade), production of building materials, repair silhospodarskoyi equipment and vehicles, recreation and tourism and more.

Thus, the introduction of new forms and production activities in the villages of different regions should be made based on resource potential areas (human, settlement, natural, etc.), Especially the placement of settlement, taking into account traditional occupations of its inhabitants, their qualifications and desire. The introduction of new forms and types of productive activities in rural areas in different regions should be made based on resource potential areas (human, settlement, natural, etc.), Especially the placement of settlement, taking into account the traditional occupations of its inhabitants, their qualifications and desire.

Development of rural areas today have become one of the strategic objectives of public policy. By direction of this development include: development of social infrastructure, regulation of depressed areas, alignment living conditions of urban and rural population, increasing employment

Keywords: population settlement, rural areas, the type of land development, competitiveness, agricultural policy.

Рецензент: проф. Ішук С.І.

Надійшла 27.10.2014р.

УДК 911.2(477.75)

Юрій КИСЕЛЬОВ

КРИМ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ГЕОПРОСТІР

Відзначено, що Кримський півострів посідає непересічне місце в геопросторі Східної Європи. Розглянуто деякі геополітичні та геософічні аспекти різноманіття ландшафтів Криму та їхньої "внутрішньої сутності". Висвітлено історико-географічні особливості розвитку Криму як етнічно мозаїчного регіону. Наголошено на внутрішній неоднорідності Кримського півострова як у природному, так і суспільно-географічному аспектах. Запропоновано один із напрямків адміністративно-територіального реформування Криму після відновлення

Україною контролю над ним.

Ключові слова: Крим, геополітика, геопростір, ландшафт, етнос.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Геополітична ситуація, яку сьогодні переживає Україна, потребує всебічного наукового дослідження фахівцями – політологами, соціологами, істориками, економістами тощо. На наше переконання, не останнє місце в цьому ряді посідають географи, оскільки за своєю суттю проблеми геополітики мають просторовий характер.

Одним із найважливіших аспектів геополітичного положення сучасної України є тимчасова втрата нею контролю над Кримським півостровом. Для оцінки з географічних позицій значення Криму для держави та перспектив його повернення необхідне, серед іншого, врахування "внутрішньої сутності" його ландшафтів, дослідження деяких рис його розвитку в минулому, а також політико-історичних, етнічних та інших відносин Криму із суміжними (безпосередньо або через водний бар'єр) територіями.

Огляд попередніх публікацій. Серед праць, тією чи іншою мірою присвячених Криму як геокультурному, геопоетичному й сакрально-географічному феномену, варто відзначити публікації О. Борисової [1], Т. Фадеевої [9], І. Сіда [8]. Проблему місця Кримського півострова в людському просторі було порушено в одній із наших попередніх робіт [5].

Мета статті – визначення з географічних позицій характерних рис Криму як невід'ємної складової України.

Завдання статті:

- схарактеризувати локалізацію Криму в його геопросторових відносинах із рештою України та Росією;
- висвітлити деякі історико-географічні особливості розвитку Криму, що мають геополітичне значення;
- обґрунтувати місце Криму у схемі геософічної регіоналізації Землесвіту;
- окреслити геополітичне й геософічне значення внутрішніх природних і суспільно-географічних відмінностей у межах Криму;
- обґрунтувати ймовірні особливості майбутнього адміністративно-територіального устрою Кримського півострова в контексті перспектив його повернення під державно-політичний контроль України.

Виклад основного матеріалу. Кримський півострів посідає особливе місце в людському просторі Східної Європи. Значно висунутий у

Чорне море, з'єднаний із материком вузькою Перекопською перемичкою й водночас так само вузькою Керченською протокою відділений від Таманського півострова, Крим фактично перебуває на перетині шляхів, що сполучають Європу з Азією.

Ми вже зазначали раніше [5], що територіальна єдність Криму з Україною разом з одночасною його відокремленістю від Росії є вагомим чинником його органічної належності до українського геопростору. До цього варто додати фактор природних умов, що суттєво зближує півострів із півднем так званої "материкової" (термін, на нашу думку, невдалий, бо в нашому випадку йдеться про півострів, а не острів) України (з якою Північний Крим об'єднує спільна сухостепова смуга) і виразно протиставляє його "корінній" Росії як середовищу етногенези московитів-росіян. Сухостепові й гірські ландшафти становлять "відносну протилежність" [4] щодо рівнинних мішанолісових природних комплексів Центральної Росії як території "місцез розвитку" [7] російського етносу. Відповідно до запропонованої нами схеми геософічної регіоналізації Землесвіту [6], характеризований півострів належить до причорноморського землекпростору землесвіту Великий Степ; отже, ми наголошували на виразно тюркській духовності ландшафтів (що, стосується також і деяких південних теренів Російської Федерації, які не є корінними для її державотворчого етносу). Корінні ж російські землі розташовані в межах землесвіту Північна Євразія з його бореально-лісовим ландшафтним середовищем. Це вказує на неможливість, із погляду концепції ландшафтно-етнічної взаємодії, тривалого (в масштабах історичного часу) панування алохтонного (зайшлого) етносу у "відносно протилежному" (в ландшафтному аспекті) геопросторі.

Ще одним чинником, що споріднює Крим з усім Півднем України, є спільні історико-географічні риси розвитку. Це стосується як античних часів, коли характеризований півострів – так само, як і прилегла територія Степової України – був заселений "царськими" скіфами, так і доби Середньовіччя, коли вся Причорноморська низовина увійшла до володінь кримських татар. Зауважимо, що татари й дотепер виразно відрізняються від інших мешканців Криму за релігією – вони майже єдині мусульмани серед християн та іудеїв (караїмів). Суттєві відмінності в етнічному складі

населення Криму та решти Українського Причорномор'я стали проявлятися лише наприкінці XVIII ст., після завоювання всього Півдня України Російською імперією. Тоді територію Причорноморської низовини стали активно заселяти українці, закріпачені за доби Катерини II та "подаровані" нею фактичному власникові цього краю Григорієві Потьомкіну. Водночас Крим в етнічному аспекті й надалі лишався татарським, адже через наявність у його межах гір та посушливий клімат його степового фрагменту там не склалися передумови для формування поміщицьких господарств, для роботи на яких могли б бути перевезені українські селяни.

Окреслена етнічна ситуація існувала майже до середини XX ст., що значною мірою спричинилося до того, що Північне Причорномор'я було віднесене до УСРР, а фактично татарський Крим – відданий Росії. Проте, власне російське за етнічним складом (в основному, зайшло) населення стало там переважати лише після депортації з півострова в 1944 р. кримських татар.

На нашу думку, цілком закономірним – не лише з антиімперських, а й геософічних позицій – є фактичний союз українців із кримськими татарами. Ці народи, хоч упродовж кількох сторіч і перебували в антагоністичних стосунках (звичайним явищем були війни), але ця ворожнеча певною мірою була пов'язана з боротьбою за геопростір, у який обидва згадані етноси були, якщо вживати термінологію Льва Гумільова, "вміщені" [2]. Відтак, ландшафтна спорідненість поступово стала об'єднуючим чинником із появою спільного ворога – Російської імперії. Особливо увиразнилася від'ємна комплементарність росіян щодо українців і кримських татар після виселення останніх, коли вихідці з корінних теренів Росії або їхні нащадки одержали чисельну більшість на півострові. Перебування росіян як етнічної спільноти у Криму позбавлене ландшафтного "ґрунту", через що воно є – в історичних масштабах часу – недовговічним. Через те ймовірна зміна геополітичної ситуації на користь України й Західного світу (Євразії) в цілому має призвести або до переселення етнічних росіян на їхню історичну батьківщину – до Центральної Росії, або до асиміляції їх у середовищі кримських татар, які, завдяки демографічному чинникові, мають кращі стратегічні перспективи для утвердження на півострові. Отже, спираючись на фундаментальну засаду геософії, що проголошує ландшафтно-етнічну взаємо-

дію визначальним чинником формування людського простору, ми бачимо етнічне майбутнє Криму, в основному, татарсько-українським.

Ми вже зазначали раніше [6], що Кримський півострів, відповідно до запропонованої нами схеми геософічної регіоналізації, входить до південноукраїнського землеросту землесвіту Великий Степ. Причому, Степовий Крим належить до причорноморсько-приазовської землесмуги згаданого землеросту, а Гірський Крим – до гірсько-кримської. Натомість, протилежний щодо Криму й відокремлений Керченською протокою Таманський півострів є частиною Кавказького проміжного землесвіту. Це також наводить на думку про значно більшу спорідненість Криму з рештою Українського Півдня, ніж із Передкавказзям.

На нашу думку, зазначені вище геософічні особливості Кримського півострова, що базуються на спільності головних рис ландшафтно-етнічної взаємодії та характеру духу геопростору з усім Півднем України, мають бути відображені у проекті схеми нового адміністративно-територіального устрою держави. Зокрема, ми вважаємо сумнівною доцільність збереження автономії Криму після повернення Україною фактичного контролю над ним, якщо тільки ця автономія не буде кримськотатарською. Більше того, ми допускаємо можливість адміністративно-територіального розчленування Кримського півострова, об'єднавши його північно-східний (приазовський) фрагмент із усім Українським Приазов'ям (частинами Донецької, Запорізької й Херсонської областей), а решту – з причорноморськими областями (іншою частиною Херсонської, Миколаївською та Одеською).

Подібна схема адміністративно-територіального поділу міститься в проекті, розробленому проф. А.І. Доценком. Він, зокрема, виділяє Приазовський край із центром у Бердянську в зазначених нами вище межах та Причорноморський край із центром в Одесі із включенням до нього більшої частини Криму [3].

Брак фактичної загальнокримської єдності (за одночасної інтеграції частин півострова до позакримських державних і адміністративно-територіальних структур) ми спостерігаємо ще з античних часів, коли, наприклад, Боспорська держава охоплювала лише Керченський півострів (разом із Таманським), не поширюючись на решту Криму. В подальшому подібний територіально фрагментарний характер мали володіння стародавніх римлян і рومیїв (візантійців), Капітанство Готія, генуезькі й венеційські

колонії тощо. Зазначимо, що існують природні передумови політичної неоднорідності характерованого півострова – маємо на увазі різноманіття ландшафтів, серед яких – сухостепові, гірські (в тому числі лісові і яйлинські) та субсередземноморські. Тому цілком закономірно, що різні етноси, що впродовж того чи іншого часу населяли півострів, освоювали тільки частину його території: зокрема, давні римляни й ромеї – Південний берег Криму, а готи – гірську його частину. Практично лише кримські татари в середині II тис. по Хр. першими оволоділи всім півостровом включно з прилеглими просторами Причорноморської низовини. Завоювання Криму Російською імперією впродовж тривалого часу (до депортації татар у 1944 р.) не призводило до радикальних змін етнічної ситуації, що ми пояснюємо невластивістю жодного з кримських ландшафтів російському етносу. Події на півострові останніх сімдесятих років (крім депортації татар, це приєднання його території до УРСР, наступне повернення кримських татар, проголошення незалежності України) призвели до відновлення його територіально структурованої етнічної неоднорідності (сьогодні на півночі переважають етнічні українці, в центральній частині й на Південному березі – росіяни, в передгір'ях найбільш компактно розселені кримські татари).

Висновки. Завдяки своєму географічному положенню Крим не лише політично, а й гео-

софічно становить єдине ціле з усією Україною, особливо її південною, причорноморською частиною. Не тільки Перекопська перемичка єднає півострів із рештою території держави, а й сухостеповий ландшафт, який є спільним для Північнокримської та Причорноморської низовин. Важливим є те, що згаданий тип ландшафту як вмістилище для етносу значно ближчий для українців (хоча сутнісно є тюркським), чим традиційним етноландшафтом є лісостеп, ніж для росіян, що формувалися, як народ, у лісовій (а саме – мішанолісовій хвойно-широколистій) природній смузі.

Визнаючи геософічну спорідненість Кримського півострова з усім українським геопростором, ми водночас наголошуємо на відсутності внутрішньої єдності Криму як у природному, так і в суспільно-географічному аспекті. Будучи поєднанням сухостепових, гірських і субсередземноморських ландшафтів, півострів упродовж історичного часу "вміщував" етноси, приурочені переважно до одного з цих природних регіонів. Лише кримські татари, чий етноландшафт подібний до українського, змогли першими опанувати весь Крим разом із суміжними територіями Причорномор'я. З урахуванням етноландшафтною суміжності, а також політичної єдності, яка впродовж усіх років незалежності України проявлялася між українцями та кримськими татарами, ми наголошуємо на об'єктивному характері належності півострова до українського геопростору.

Література:

1. Борисова О.В. Готські клімати / Ольга Борисова // Бахмутський шлях. – 2002. – № 3–4. – С. 161–178.
2. Гумил'єв Л.Н. Етногенез і біосфера Землі / Л.Н. Гумил'єв. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 558 с.
3. Доценко А.І. Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні / А.І. Доценко. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – 63 с.
4. Кисельов Ю.О. Деякі геософічні аспекти ландшафтно-етнічних взаємозв'язків / Кисельов Ю.О. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. География. – Симферополь: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2008. – Т. 21 (60). – № 2. – С. 201–205.
5. Кисельов Ю.О. Роль і місце Криму в людському геопросторі: геософічний погляд / Кисельов Ю.О. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. География. – Симферополь: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – С. 126–131.
6. Кисельов Ю.О. Основи геософії: проблеми теорії та методології / Ю.О. Кисельов. – Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2011. – 208 с.
7. Савицький П.Н. Континент Евразія / П.Н. Савицький. – М.: Аграф, 1997. – 464 с.
8. Сід І. Конкуренція в справі любові / Ігор Сід // Укр. літ. газета. – 2010. – №26. – С. 8.
9. Фадеева Т.М. Крым в сакральном пространстве: история, символы, легенды / Т.М. Фадеева. – Симферополь: Бизнес-информ, 2002. – 304 с.

References:

1. Borysova O.V. Hots'ki klimaty / Ol'ha Borysova // Bachmuts'kyj šljach. – 2002. – # 3–4. – S. 161–178.
2. Humyl'ev L.N. Etnohenez y byosfera Zemly / L.N. Humyl'ev. – M.: Ajrys-press, 2006. – 558 s.
3. Docenko A.I. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij i rozselejnja v Ukraїni / A.I. Docenko. – K.: RVPS Ukraїny NAN Ukraїny, 2003. – 63 s.
4. Kysel'ov Ju.O. Dejaki heosofični aspekty landšaftno-etničnyh vzajemozv'jazviv / Kysel'ov Ju.O. // Učēnye zapysky Tavryčeskoho nacyonal'noho unyversyteta ym. V.Y. Vernadskoho. Heohrafyja. – Simferopol': TNU im. V.I. Vernad's'koho, 2008. – T. 21 (60). – # 2. – S. 201–205.
5. Kysel'ov Ju.O. Rol' i misce Krymu v ljuds'komu heoprostori: heosofičnyj pohljad / Kysel'ov Ju.O. // Učēnye zapysky Tavryčeskoho nacyonal'noho unyversyteta ym. V.Y. Vernadskoho. Heohrafyja. – Simferopol': TNU im. V.I. Vernad's'koho,

2011. – Т. 24 (63). – # 2. – С. 126–131.
6. *Kysel'ov Ju.O.* Osnovy heosofii: problemy teorii ta metodolohii / *Ju.O. Kysel'ov.* – Luhans'k : DZ "LNU imeni Tarasa Ševčenko", 2011. – 208 s.
 7. *Savyckij P.N.* Kontynent Evrazyja / *P.N. Savyckij.* – М. : Ahraf, 1997. – 464 s.
 8. *Sid I.* Konkurencija v spravi ljubovi / *Ihor Sid* // Ukr. lit. hazeta. – 2010. – #26. – S. 8.
 9. *Fadeeva T.M.* Krym v sakral'nom prostranstve: ystoryja, symvoly, lehendy / *T.M. Fadeeva.* – Symferopol': Byznes-ynform, 2002. – 304 s.

Резюме:

Юрий Кисельов. КРЫМ КАК УКРАИНСКОЕ ГЕОПРОСТРАНСТВО.

Отмеченные аспекты геопространственной локализации Крыма (в частности, его сопряженность Перекопской перемычкой с остальной Украиной и обособленность Керченским проливом от России), определяют его естественную принадлежность к Украинскому государству. Замечено, что Крымский полуостров занимает незаурядное место в геопространстве Восточной Европы, о чем свидетельствуют его значительное ландшафтное, этническое и культурно-цивилизационное многообразие. Рассмотрены некоторые геополитические и геософические аспекты неоднородности ландшафтов Крыма и их "внутренней сущности", проявлением которой является преимущественно тюркский этноландшафт, что подобен украинскому и "относительно противоположный" к российскому. Освещены историко-географические особенности развития Крыма как этнически мозаичного региона. Отмечено внутренние неоднородности Крымского полуострова как в естественном, так и в историческом и общественно-географическом аспектах. Отмечено, что длительное время ни один из этносов не мог овладеть Крымом полностью, сосредотачиваясь, как правило, на одном из его природных регионов – сухостепном, горном или субсредиземноморским. Отмечено, что только в середине II тыс. после рожества Христового, крымские татары первыми овладели всем полуостровом. Указано, что и сегодня благодаря действию демографического фактора татары имеют стратегически благоприятное положение в Крыму. Отмечена историческая недолговечность пребывания россиян на полуострове как этнической общности, не "попавшая" ни в один из его ландшафтов. Приведен один из вариантов административно-территориального реформирования Крыма после восстановления Украиной контроля над ним, который допускает нарушение целостности полуострова как административной единицы. В частности, в соответствии со схемой, разработанной А.И. Доценко, север и восток Крыма предлагается включить в Приазовский край, а запад и юг – к Причерноморскому.

Ключевые слова: Крым, геополитика, геопространство, ландшафт, этнос.

Summary:

Yuriy Kyselyov. CRIMEA AS A UKRAINIAN GEOSPACE.

Some aspects of geospatial localization of Crimea (notably its connection to the rest of Ukraine via the Perekop Isthmus and its separation from Russia by the Kerch Strait) that determine its organic belonging to the Ukrainian State are noted. It is emphasized that the Crimean peninsula occupies an extraordinary place in the geospace of Eastern Europe, as evidenced by the diversity of its landscapes, ethnicities and cultures or civilizations. Some geopolitical and geospatial aspects of Crimea's landscape diversity and its "internal essence", that manifests itself as a predominantly Turkic ethnic landscape which is similar to the Ukrainian and "relatively opposite" to the Russian, are observed. The historical-geographical development of Crimea as an ethnic mosaic is elucidated. The internal diversity of the Crimean peninsula in its natural, historical and socio-geographical aspects is stressed. It is noted that for a long time none of the ethnicities could possess all of Crimea and that, as a rule, each concentrated in only one of its natural regions, such as dry-steppe, mountain or sub-Mediterranean. It is noted that the Crimean Tatars were the first to take possession of the entire peninsula only five hundred years ago. Moreover, it is noted that thanks to their higher birth rate, the Tatars today have a demographic advantage. Meanwhile, it is stressed that Russians, with their short history in Crimea as an ethnic community, have not adapted to any of its landscapes. An example of one variation of administrative and territorial restructuring of Crimea, proposed after future restoration of Ukraine's control over it, violates the peninsula's unity as an administrative unit. According to the scheme created by Prof. Anatolij Dotsenko, the north and east of Crimea are proposed to form the Azov Kray while the west and south would form the Black Sea Kray.

Key words: Crimea, geopolitics, geospace, landscape, ethnicity.

Рецензент: проф. Ішук С.І.

Надійшла 23.10.2014р.

УДК 330.59(477.83):303.446

Мирослава ПЕТРОВСЬКА, Вікторія ПАНТИЛЕЙ

ОЦІНКА РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розкрито зміст понять "рівень життя" і "якість життя", розглянуто підходи до інтегральної оцінки рівня життя населення. Проаналізовано рівень життя населення Львівської області на основі екологічних, медико-демографічних і соціальних показників. Здійснено ранжування території Львівщини за рівнем сприятливості умов проживання населення методом порівняння з середніми показниками в Україні та на